

JOANNA ORZECHOWSKA

Emotywny komponent znaczenia przymiotników negatywnie waloryzowanych w języku rosyjskim

The emotive component of negatively valued adjectives in Russian

Abstract. The article analyses adjectives excerpted from a dictionary entitled *Senses, Emotions and Adjectives of the Russian Language* and evaluated by respondents as causing very unpleasant emotions (marked in the dictionary with three minuses). An attempt was made to delineate the emotive component of their meaning on the basis of data from dictionaries providing explanations, as well as those presenting associations, accompanied by contexts of their usage traced in the corpus. The data contributing to the analysis can be employed in order to reconstruct emotional images of the world and national cultural specificity of expressing emotions. Additionally, they can be used to scrutinize and shape emotional competence, while the methodology of delineating the emotive component of meaning with the use of affective expression and their associations can be employed in further research into emotive lexical items.

Keywords: emotive adjectives, emotive component of meaning, dictionary of associations, affective, connotative

Joanna Orzechowska, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Olsztyn – Polska, joanna.orzechowska@uwm.edu.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9458-5991>

Wyrażanie emocji w języku jest jednym z najbardziej złożonych problemów w językoznawstwie. Jako skomplikowany fenomen ludzkiej psychiki emocje nie zostały jeszcze dogłębnie zbadane przez współczesną naukę i nie wypracowano jednolitych metod i narzędzi ich analizy. Ponadto językowe reprezentacje emocji, będąc przedmiotem badań usytuowanym na granicy językoznawstwa ogólnego i psychologii, były dotychczas rozpatrywane przez różne działy językoznawstwa i poddawane analizie różnymi metodami.

Pod koniec lat 80. XX wieku zrodziła się nowa dyscyplina naukowa – emotiologia, badająca werbalizację, wyrażenie i komunikowanie emocji (Šahovskij 21–22). Tym samym zakończył się etap naukowych twierdzeń, że lingwistyka nie powinna zajmować się emocjonalną stroną języka (Kerbrat-Orecchioni), dlatego że „nie

ma w języku emocjonalnej leksyki” (Galkina-Fedoruk 104) i „emocje nie wchodzą w strukturę języka” (Zvegincev 51). Przez wiele lat emocjonalność w języku była rozpatrywana jako konotacja semantyczna lub cecha stylistyczna jednostki, a ostatecznie została usankcjonowana na XIV Międzynarodowym Kongresie Słowistów w Berlinie w 1987 roku w wystąpieniu Františka Daneša (Daneš). Obecnie związek emocji i języka wydaje się naturalny i bezsporny. W literaturze naukowej nastąpił czas stwierdzeń, że w języku wszystko jest emocjonalne (Balli 7), wszystkie wypowiedzi są emocjonalne (Gak), „przejawienie się emocji zachodzi w każdej wypowiedzi” (Grabias 294), słowo jest powiązane z różnorodnymi procesami psychicznymi, w których emocje i intelekt tworzą nierozzerwalną całość (Mâgkova 20) i zauważa się bogactwo środków językowych służących wyrażaniu emocji oraz emocjonalnych zabarwień języków, w tym rosyjskiego (Vežbickaâ 331–332).

Emotiologia bazuje na założeniu psycholingwistów, że język jest emotywny, mimo że emocjonalność wypowiedzi może mieć charakter implicytny. Częściej jednak mamy do czynienia z wypowiedziami eksplicytnymi, jawnie wyrażającymi siłę i zabarwienie uczuć nadawcy. W procesie komunikacji emocjonalność jako zjawisko psychologiczne przekształca się w emotywność – zjawisko językowe. Emotywność staje się punktem wyjścia w opisach zachowań człowieka w lingwistyce kognitywnej (Šahovskij 29). Lingwiści emotiolodzy zakładają, że przyczyną pierwotnych i wtórnych nominacji zawsze były emocje człowieka, a *Homo senties* poprzedzał *Homo loquens*. Stąd stwierdzenie, że emocja poprzedzała słowo. Mowa zaistniała nie po to, by opisywać, opowiadać i twierdzić, ale po to, by wyrażać pragnienie i nakazywać, a takie działania nie mogą być bez emocjonalnego kontekstu (Šahovskij 10–17).

W nauce nie istnieje ujednoczona klasyfikacja środków językowych, wyrażających emocje nadawcy, czyli emotywów, podobnie jak nie istnieje ujednoczona klasyfikacja emocji. W najogólniejszych typologiach do emocjonalnej leksyki naukowcy zaliczają środki językowe nazywające uczucia (środki emocjonalne) oraz środki językowe służące do wzmocnienia siły wyrazu (środki ekspresji, środki stylistyczne). Klasyfikacji nazewnictwa ekspresji (wyrażania) emocji dokonał Władysław Lubaś, który wyróżnił ekspresję (i waloryzację) pozytywną (atencja, aprobata, radość, podziw, żart, przychylność) oraz ekspresję (i waloryzację) negatywną lub raczej negatywną (nostalgia, niedowierzanie, niezadowolenie, zniecierpliwienie) (Lubaś 183–202). Podobnej dychotomii podporządkowana jest typologia Stanisława Grabiasa, w której emocje pozytywne i negatywne są podzielone paralelnie na: skierowane na nosiciela stanu oraz zjawiska poza nosicielem stanów emocjonalnych, w tym na osoby i na zjawiska nieosobowe i ich stany (Grabias 298–299).

Inną klasyfikację proponuje Margarita Kożina, która do emotywów zalicza następującą leksykę ekspresyjno-emocjonalną: 1) wyrazy używane w mowie po-

tocznej, o charakterze familiarnym, niższego rejestru; 2) wyrazy wieloznaczne, które w znaczeniu przenośnym uzyskują ekspresywne zabarwienie i znaczenie oceny; 3) wyrazy, które emocjonalność i ekspresywność uzyskują dzięki słowotwórczym przyrostkom (Kożina 121–122).

W klasyfikacji Jurija Apresjana ekspresywność i emocjonalność związana jest nie tylko z zabarwieniem stylistycznym i oceną. Badacz wyróżnia dwie podstawowe grupy słów: nazywające emocje i nienazywające emocji. Do leksyki bazowej nazywającej emocje zalicza czasowniki (*niepokoić się, cieszyć się*), rzeczowniki (*strach, zachwył*), przymiotniki (*niespokojny*) i przysłówki (*straszenie*). Do drugiej grupy zalicza słowa, które w swojej semantyce zawierają wskazanie na stan emocjonalny subiekta, towarzyszący działaniu lub stanowi (*kibicować*), oraz słowa, które nie nazywają emocji, ale mają bezpośredni związek z nimi (*zaczerwienić się* ‘oblać się rumieńcem z powodu wstydu, zawstydzić się’) (Apresan 51). Ludmiła Babienko stworzyła klasyfikację emotywową bazującą na ich przynależności do części mowy: 1) emotywnie czasowniki; 2) emotywnie rzeczowniki; 3) emotywnie przymiotniki; 4) emotywnie przysłówki; 5) emotywnie wykrzykniki (Babenko 65–70). Lew Nielubin wyróżnił 3 grupy emotywnych wyrazów: 1) wykrzykniki (*och!, ach!*); 2) wyrazy nazywające uczucia (*strach, nienawiść, radość*); 3) wulgaryzmy (Nelubin 122).

W literaturze naukowej funkcjonuje także podział emotywową ze względu na zakres emocji w ich semantyce. Są to afektywy, konotatywy i potencjatywy (Šahovskij 6, 74; Maslečkina 234). Do afektywów zalicza się słowa, których semem składa się tylko z semu (semów) emocjonalności. To są emotywy najwyższego stopnia emocjonalności i tradycyjnie zaliczane są do nich wykrzykniki, wulgaryzmy lub wyrazy bezpośrednio nazywające uczucia. Konotatywy są takimi emotywami, w których emotywna część znaczenia tylko towarzyszy znaczeniu przedmiotowo-logicznemu i ma charakter konotatywny. Potencjatywy w systemie języka należą do leksyki neutralnej i mogą stać się emotywami w określonych kontekstach i zastosowaniach (Šahovskij 75–76).

Najbardziej złożonym problemem emotiologii jest określenie (wyodrębnienie) relacji emotywnego komponentu znaczenia i myślenia oraz denotatywnego komponentu znaczenia. Wielu badaczy wskazuje na związek zabarwienia emocjonalnego wyrazu z charakterystyką obiektu nominacji (Šahovskij 61) oraz z konkretnymi pojęciami (Stepanov 12; Savčenko 30).

Problem polega na tym, że przedmiotowe i logiczne znaczenie słowa nie zawsze jest tożsame z jego pojęciem. Ma to odzwierciedlenie w hasłach słowników objaśniających, w których treść pojęcia (ze względu na ograniczenie objętości hasła) omówiona jest tylko w pewnym zakresie. Emocjonalne zabarwienie treści pojęcia przekazuje tę wiedzę o świecie, na którą zabrakło miejsca w hasłach słowników objaśniających. Znany rosyjski emotiolog Wiktor Szachovskij ilustruje tę

niezgodność następującym zdaniem: *Piotr jest jak tygrys*. Na podstawie słownika objaśniającego zdanie należałoby rozumieć jako: *Piotr jest jak 'duży drapieżny ssak z rodziny kotowatych z pasiastym futrem'* (Ożegov). Jednak bardziej prawdopodobne są znaczenia: 'Piotr jest okrutny jak tygrys' lub 'Piotr jest zwinny jak tygrys' (Šahovskij 60–61), chociaż okrucieństwo i zwinność tygrysa istnieją tylko implicytnie w językowej świadomości przeciętnego użytkownika języka, natomiast brakuje ich w słownikach objaśniających.

W ramach psycholingwistyki, rozumianej jako dział językoznawstwa badający cechy języka w powiązaniu z myśleniem i życiem społecznym człowieka oraz kolektywu jako warunku niezbędnego do zrozumienia natury jednostek językowych i reguł ich funkcjonowania (Ahmanova 230), powstają słowniki, które w odróżnieniu od tradycyjnych prac leksykograficznych nie są obiektywnym odzwierciedleniem struktury języka, a mentalnego i emocjonalnego stanu przeciętnego użytkownika języka. Należą do nich np. słowniki asocjacyjne, w których przytaczane są reakcje powstające w odpowiedzi na konkretne słowa-bodźce (zob.: *Русский ассоциативный словарь*, dalej – RSA; *Polski słownik asocjacyjny* – Gawarkiewicz, Pietrzyk, Rodziewicz). Impliacyjne właściwości obiektu, nieobecne w słownikach objaśniających, są zarejestrowane w słowniku asocjacyjnym. W haśle słownikowym *tygrys* znalazły się markery emocji: strach – *zły, okrutny, agresywny, ból, zagryzł*; podziw – *ładny, ładnie, doskonały, car* (RSA 656).

W 2010 roku był wydany inny słownik, który autorzy nazywają lingwistyczno-psychologicznym. Jest to praca *Органы чувств, эмоции и прилагательные русского языка (Zmysły, emocje i przymiotniki języka rosyjskiego)*, dalej – ZEPJR). Zarejestrowano w nim rezultaty analizy 15 918 przymiotników języka rosyjskiego z punktu widzenia ich związku z odczuciami uzyskiwanymi za pomocą różnych zmysłów. W słowniku znajdują się informacje o „emocjonalności” przymiotników, czyli o tym, na ile przyjemne lub nieprzyjemne emocje wywołuje dany leksem. Z ogólnej liczby wyrazów ankietowani wskazali 475, którym przyporządkowali odczucie przyjemnie/nieprzyjemnie. Wskazane przymiotniki były ponadto ocenione według skali odczuwania emocji: w niskim stopniu (nie)przyjemne, umiarkowanie (nie)przyjemne, bardzo (nie)przyjemne. Stopień odczucia został zaznaczony odpowiednią liczbą – od jednego do trzech – plusów (przyjemne emocje) lub minusów (nieprzyjemne emocje). Trudno przecenić znaczenie takiego słownika i zebranych w nim informacji. Chociaż uważa się, że przedstawiciele różnych kultur przeżywają uniwersalne emocje, to ich jakość i intensywność ukryta pod określonymi jednostkami językowymi funkcjonującymi w różnych wspólnotach kulturowo-językowych może być inna. Emocje są społecznie, kulturowo i historycznie uwarunkowane (Homskaâ, Batova 12), odgrywają ważną rolę w komunikacji międzykulturowej i nieumiejętne ich odczytanie i interpretacja

mogą zakłócać dialog i prowadzić do konfliktu kultur. Podobnie jak w glottodydaktyce mówi się o kompetencji komunikacyjnej, w emotiologii rozwija się pojęcie kompetencji emotywniej, stopień przyswojenia której decyduje o powodzeniu w komunikacji i działalności translatorskiej.

Celem niniejszego badania będzie ekscerpja przymiotników ocenionych przez respondentów jako wywołujące bardzo nieprzyjemne odczucia (zaznaczone w słowniku ZEPJR trzema minusami) oraz wyodrębnienie komponentów zabarwienia emocjonalnego ich sememów na bazie danych słownika objaśniającego, słownika asocjacyjnego oraz kontekstów ich użycie w korpusie językowym. W lingwistyczno-psychologicznym słowniku respondenci – młodzi ludzie – ocenili jako bardzo nieprzyjemne (– – –) następujące przymiotniki: *вонючий, гнилой, отвратительный, перегарный, потный, протухлый, разлагающий, тошнотный, туалетный, тухлый, фекальный*. Starsza grupa respondentów bardzo negatywnie (– – –) oceniła następujące przymiotniki: *алкогольный, аммиачный, бранный, взбешенный, визгливый, вонючий, газовый, гнилой, душе-раздирающий, жуткий, истерический, курительный, курящий, матерный, неприятный, несъедобный, никотинный, одуряющий, отвратительный, перегарный, плесневой, потный, протухлый, разлагающий, ругательный, сальный, сигарный, склизкий, табачный, тошнотный, тухлявый, туалетный, тухлый, фекальный*. Młodsze pokolenie do wywołujących bardzo nieprzyjemne odczucia zaliczyło 11 przymiotników, starsze – aż 34. Wszystkie przymiotniki ocenione trzema minusami przez młodych ludzi znalazły się w spisie wywołujących bardzo nieprzyjemne odczucia przymiotników wskazanych przez starszych. Może to świadczyć o podobnej waloryzacji przymiotników przez starsze i młodsze pokolenie, wynikającej z jedności językowo-kulturowej, z tendencją do zwiększania się wraz z wiekiem i zdobywanym doświadczeniem liczby znaków językowych wywołujących negatywne odczucia.

Największa liczba (20) „nieprzyjemnych” przymiotników jest odczuwana przez zmysł węchu. Dużą grupę z nich stanowią przymiotniki nazywające zapachy związane z nikotyną i paleniem papierosów (*курительный, курящий, никотинный, сигарный, табачный*), alkoholem (*алкогольный, перегарный*) i innymi używkami (*одуряющий*). W tej grupie znalazły się też przymiotniki nazywające zapachy będące rezultatem funkcjonowania organizmu człowieka (*аммиачный, потный, тошнотный, туалетный, фекальный*). Ponadto jako bardzo nieprzyjemne oceniono zapachy związane ze starzeniem się przedmiotów i psuciem się produktów spożywczych (*гнилой, плесневой, протухлый, разлагающий, тухлый*). Nadrzędnym przymiotnikiem tego pola semantycznego jest hiperonim *вонючий*.

Inne pole semantyczne tworzą przymiotniki powodujące przykre doznania słuchowe (9). Są one wywołane obraźliwymi, wulgarnymi wypowiedziami

(*бранный, матерный, ругательный*), nadzwyczajnymi sytuacjami, w których zaistniały (*взбешенный, истерический*), lub nieprzyjemną jakością dźwięków (*визгливый, душераздирающий*). Hiperonimami tego pola są przymiotniki *жуткий, неприятный*.

Zmysły smaku, wzroku i dotyku są reprezentowane w słowniku znacznie skromniej – po 4 leksemy, przy czym grupy lekсыkalno-semantyczne, podobnie jak dla zapachów i dźwięków, są tworzone przez jednostki nazywające rezultaty funkcjonowania ludzkiego organizmu, nadzwyczajnych zachowań człowieka i starzenia się produktów żywnościowych:

wzrok – *взбешенный, курящий, отвратительный, сальный*;

dotyk – *потный, сальный, скользкий, трухлявый*;

smak – *алкогольный, несъедобный, отвратительный, тухлый*.

Emotywny komponent semantyki tych przymiotników może być ukryty w semach różnych rodzajów. Mogą to być:

- 1) semy emotywnie, za pomocą których człowiek wyraża swoje emocje. Ich markerem w definicjach słownikowych są semy-indykatory (uczucie, emocja) lub nazwy konkretnych emocji – semy-kwalifikatory (pogarda, życzliwość), czyli afektywy;
- 2) semy ekspresyjne, za pomocą których nadawca wywiera wpływ na myśli i uczucia odbiorcy. Markerami takich semów w definicjach słownikowych są elementy ‘bardziej’, ‘bardzo’;
- 3) semy oceniające (apresemy), za pomocą których nadawca dokonuje subiektywnej oceny referenta. Można je wyodrębnić dzięki kwalifikatorom (np.: dobry, zły) w definicjach słownikowych (Šahovskij 334–335).

Pierwsza grupa analizowanych przymiotników ma status afektywów i semantykę emotywną o charakterze denotatywnym. Należą do nich hiperonimy *вонючий, жуткий, неприятный* oraz te leksemy, w których znaczeniu odnajdujemy semy waloryzacji i emotywności (w tekście pogrubione)¹:

вонючий – ‘**дурно, неприятно** пахнущий’;

неприятный – 1) ‘**не нравящийся** своими качествами, свойствами’;

2) ‘вызывающий чувство **неудовольствия, огорчения, неловкости**’;

жуткий – ‘вызывающий чувство **страха, ужаса**’; ‘тягостный, **неприятный**’;

отвратительный – 1) ‘вызывающий **отвращение**’; 2) ‘**очень плохой, скверный, гадкий**’;

взбешенный – ‘охваченный бешенством, находящийся в состоянии **крайнего раздражения**’;

¹ Wszystkie objaśnienie pochodzą z MAS, źródło elektroniczne.

визгливый – 1) ‘**пронзительно-резкий**, сопровождаемый визгом’; 2) ‘часто издающий визг’;

гнилой – 1) ‘**испорченный** или разрушенный гниением; гниющий, разлагающийся’. ‘Испорченный, **несвежий**, затхлый (о воде)’; 2) ‘сырой, дождливый, туманный (о погоде, климате)’; 3) перен. ‘**порочный** в каком-л. отношении’. ‘Общественно **вредный, нездоровый, упадочнический**’;

трухлявый – ‘превращающийся в труху от **гнили, ветхости**’;

душераздирающий – ‘**ужасный, полный отчаяния, страдания**’;

истерический – 1) прил. к истерия, к истерика; 2) ‘склонный к истерии, подверженный истерии’; 3) ‘характерный для истерии, для истерика; такой, как при истерике’; 4) ‘**болезненно-страстный, судорожный, доходящий до истерики**’;

матерный – ‘содержащий в себе **непристойно оскорбительное** употребление слова *мать*’;

несъедобный – ‘**непригодный** для еды’;

тухлый – 1) ‘загнивший и издающий **дурной** запах; протухший’; 2) ‘свойственный гниющему, истлевающему предмету (о запахе)’; 3) ‘затхлый, **несвежий** (о воде)’; 4) ‘прогорклый (о масле)’;

газовый – 1) прил. к газ; работающий с помощью энергии газа; 2) связанный с применением **отравляющих** газов;

разлагающий – способствующий разложению, внутреннему **распаду, упадку**, ведущий к ним.

W objaśniających hasłach słownikowych przytoczonych leksemów wyróżniamy semy emocji (np.: ‘огорчение’, ‘неудовольствие’, ‘страх’, ‘раздражение’, ‘отчаяние’, ‘страдание’) oraz semy waloryzacji (np.: ‘ужасный’, ‘вредный’, ‘плохой’, ‘скверный’, ‘упадок’, ‘гниль’).

Część przytoczonych przyzymiotników należy zaliczyć do konotatywów, ponieważ emotywny semy mają implicytny charakter i są zlokalizowane poza granicami ich logiczno-przedmiotowego znaczenia. Łatwo jednak odtworzyć ich emotywność przez wyodrębnienie jej w rzeczownikach, przez które są definiowane w słownikach objaśniających:

перегарный – прил. к перегар. *Перегар* – ‘**неприятный** запах изо рта от выпитого накануне спиртного’;

одуряющий – ‘вызывающий одурение, помрачающий сознание’. *Одурение* – ‘**утрата способности ясно** воспринимать и понимать окружающее’;

ругательный – ‘являющийся руганью, содержащий в себе ругань’. *Ругань* – ‘слова, которыми ругают, сквернословие’. *Сквернословие* – ‘речь, наполненная **неприличными** выражениями, **непристойными** словами, бранью’;

бранный – ‘ругательный’ (jw.);

плесневой – 1) прил. к плесень; 2) ‘образующий плесень’. *Плесень* – ‘бархатистый пушистый налет на чем-л. гниющем, влажном, представляющий собой скопление микроскопических грибков’; 2) ‘налет, проявление чего-л. отрицательного, застойного, вредного’;

тошнотный – 1) прил. к тошнота. *Тошнота* – ‘неприятное, томительное ощущение, предшествующее рвоте, а также состояние того, кого позывает к рвоте; дурнота’; 2) ‘тошнотворный’.

Drugą grupę konotatywów stanowią leksemy, których waloryzacja nie jest uwidocznioma w haśle słownikowym, np.:

алкогольный – ‘содержащий алкоголь. Вызываемый алкоголем’;

аммиачный – ‘содержащий аммиак’;

курительный – ‘предназначенный для курения’;

куращий – ‘такой, который курит’;

никотинный – ‘обусловленный, вызванный никотином’;

потный – 1) ‘покрытый потом; вспотевший’; 2) ‘пропитанный потом’;

3) ‘покрытый влажным налетом, каплями осевшего пара; запотевший’;

сальный – 1) ‘сделанный из сала; оставленный салом, жиром (о пятнах, следах и т. п.)’; 2) ‘предназначенный для получения сала; с высоким, большим содержанием сала’; 3) ‘залитый или испачканный чем-л. жирным, лоснящийся от жира, грязи’;

сигарный – прил. к сигара;

скользящий – 1) ‘покрытый слизью; ослизлый’; 2) ‘скользящий’;

табачный – 1) прил. к табак; ‘сделанный, полученный из табака; относящийся к выращиванию, обработке табака или к торговле табаком’;

туалетный – 1) прил. к туалет; ‘служащий для совершения туалета’;

фекальный – прил. к фекалии; ‘содержащий фекалии; предназначенный для фекалий’.

W przypadku braku emotywnych semów w objaśniających definicjach słownikowych przytoczonych przymiotników możliwe jest ich odnalezienie w polach asocjacyjnych odpowiednich znaków językowych. Przymiotniki ocenione przez respondentów jako bardzo nieprzyjemne powinny wywoływać negatywne skojarzenia. W asocjacyjnym słowniku języka rosyjskiego (RSA 2002) nie zarejestrowano wszystkich badanych przymiotników, dlatego rozpatrywano także skojarzenia dotyczące odpowiednich rzeczowników, będących formami podstawowymi dla przymiotników. Badaniu nie zostały poddane formy *аммиачный/аммиак*, *курительный*, *куращий*, *никотинный/никотин*, *сигарный/сигара*, *фекальный/фекалии* ze względu na ich brak w słowniku asocjacyjnym.

W polach asocjacyjnych konotatywów *пот*, *табак*, *туалетное* znajdują się reakcje wyrażające skojarzenia z nieprzyjemnym zapachem:

пот – запах, вонючий, вонь, воняет, выделение, едкий, неприятно, неприятный, фу!

табак – вонючий, противно, вонь;

туалетное – вонючее, неприятный запах.

Konotatywy *сало* i *склизкий* kojarzą się z nieprzyjemnymi doznaniem, bez wskazania na zmysł:

сало – невкусное, гнилое, отвратительное, фу!

склизкий – противный, мерзкий, неприятный, гадкий, гадость.

Badane wyrazy, mimo zakwalifikowania ich przez respondentów do zdecydowanie nieprzyjemnych (---), według danych słownika asocjacyjnego wywołują także pozytywne reakcje:

алкоголь – благо, хорошо, классно, помогает жить;

сало – свежее, вкусное;

табак – душистый;

туалетное – душистый.

Można zauważyć także przełożenie uświadomionego niebezpieczeństwa i zagrożenia dla zdrowia na negatywne odczucia związane ze zmysłami. Przymiotniki *алкогольный* i *табачный*, ocenione jako bardzo nieprzyjemne węchowo i smakowo, w słowniku asocjacyjnym oceniane są przede wszystkim jako szkodliwe dla zdrowia:

алкоголь – вред, вреден, зло, болезнь, враг здоровья, отвращение, плохо, приносит вред организму, тошнота;

табак – вредный, болезнь, рак.

Niewykluczone, że z takim samym procesem przełożenia wiedzy o szkodliwości używek dla zdrowia na nieprzyjemne odczuwanie mamy do czynienia w konotacjach przymiotników *курительный*, *курящий*, *никотинный*, *сигарный*.

Na podstawie słownika ZEPJR możemy stwierdzić, że użytkownikom języka rosyjskiego przymiotnik *сигарный* kojarzy się z bardzo nieprzyjemnym doznaniem węchowym. Niestety, brak jednostki *сигарный* w słowniku asocjacyjnym uniemożliwia prześledzenie łańcucha skojarzeń wywołanych tym słowem i wyodrębnienie semów negatywnej waloryzacji. Odszukanie komponentów znaczenia o zabarwieniu emocjonalnym wydaje się możliwe tylko w rezultacie prześledzenia użyć korpusowych.

W Narodowym Korpusie Języka Rosyjskiego (Национальный корпус русского языка, dalej – NKJR) najczęstszymi kolokacjami są: *сигарный дым*, *сигарный клуб*, ponadto odnotowujemy połączenia: *сигарный чемпионат*, *сигарный журнал*, *сигарный ящик*, *сигарный магазин*, *сигарный окурок*, *сигарный лист*, *сигарный сок*, *сигарный шкафчик*, *сигарный пепел*, *сигарный мундштук*, *сигарный столик*, *сигарный футляр*.

W NKJR przymiotnik *сигарный* odnotowujemy w kontekstach mówiących bezpośrednio o jego przykrym zapachu (*вонь от его сигар; Через несколько минут все купе было полно вонючим удушливым сигарным дымом; Воздух гостинной отдавал застоявшимся сигарным дымом*), który wywołuje nieprzyjemne doznania (*Едкий сигарный дым; поперхнулся жирным сигарным дымом; глаз прищурен от сигарного дыма; Вязкий сигарный дым; Отпугивает детишек*) i stanowi poważne zagrożenie dla zdrowia (*Мой отец рассказывал, что однажды, будучи еще совсем маленьким, я упал в обморок от его сигарного дыма*). Nieprzyjemny zapach i zjadliwość dymu przeciwstawia się świeżemu powietrzu (*Сигарный дым вместо свежего воздуха; Воздух был мутно-сиреневый от сигарного дыма; Он распахнул окно*). Negatywna waloryzacja przejawia w zestawieniu z pesymizmem i niepozytywną oceną przyszłości: *Будущее из пессимизма и сигарного дыма – скверная вещь!* I chociaż odnajdujemy pozytywnie waloryzowane konteksty, w których dym z cygara opisany jest jako wykwintny symbol przynależności do wyższych klas (*изысканно-сигарным дымом; Судя по его размашистому почерку с завитушками и тонкому сигарному запаху, он был нечужд европейской цивилизации*), to licznie znacznie ustępują one kontekstom z negatywną waloryzacją przymiotnika *сигарный*.

Przeprowadzone badanie wykazało, że informacja o zabarwieniu emocjonalnym przymiotnika zarejestrowanego w ZEPRJ nie zawsze jest zawarta w haśle słownika objaśniającego. W takim przypadku wyodrębnienie emotywnych semów umożliwiają dane słownika asocjacyjnego lub analiza użyc przymiotnika w korpusach językowych. Emotywny semy funkcjonują jako afektywy wskazujące na kompleksy związanych z danym słowem doznań i odczuć. Analiza ta może być wykorzystana w rekonstrukcji emocjonalnych obrazów świata i narodowo-kulturowej specyfiki wyrażania emocji oraz kształtowania emotywnych kompetencji i osobowości, a metodyka wyodrębnienia emotywnego komponentu znaczenia za pomocą afektywów-skojarzeń może posłużyć do dalszych badań emotywnych leksyki.

Bibliografia

- Ahmanova, Ol'ga S. *Slovar' lingvističeskich terminov*. Moskwa, KomKniga, 2005.
- Apresân, Ūrij D. „Образ человека по данным языка: попытка системного описания”. *Voprosy âzykoznaniâ*, 1, 1995, s. 37–65.
- Babenko, Lûdmila G. *Leksičeskie sredstva oboznačeniâ èmocij v russkom âzyke*. Sverdlovsk, Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta, 1989.
- Balli, Šarl'. *Obšââ lingvistika i voprosy francuzskogo âzykoznaniâ*. Moskwa, Izdatel'stvo inostrannoĭ literatury, 1955.

- Daneš, František. „Cognition and Emotion in the Discourse Interaction: A Preliminary Survey of the Field”. *Preprints of the Plenary Session Papers. XIV International Congress of Linguists Organized under Auspices of CIPL, 10–15 August 1987*. Berlin, 1987, s. 272–291.
- Gak, Vladimir G. *Ázykovye preobrazovaniâ*. Moskva, Ázyki russkoj kul'tury, 1998.
- Galkina-Fedoruk, Evdokiâ M. „Ob èkspressivnosti i èmocional'nosti v ázyke”. *Sbornik statej po ázykoznaniiu*. Red. Aleksej I. Efimov. Moskva, Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 1958, s. 103–124.
- Gawarkiewicz, Roman, Izabela Pietrzyk, Barbara Rodziewicz. *Polski słownik asocjacyjny z suplementem*. Szczecin, Print Group, 2008.
- Grabias, Stanisław. *Język w zachowaniach społecznych*. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1997.
- Homskaâ, Evgeniâ D., Natal'â Â. Batova. *Mozg i èmocii. Nejropsihologièskoe issledovanie*. Moskva, Rossijskoe pedagogièskoe izdatel'stvo, 1998.
- Kerbrat-Orecchioni, Catherine. *La connotation*. Lyon, Presses universitaires de Lyon, 1977.
- Kožina, Margarita N. *Stilistika russkogo ázyka*. Moskva, Prosvešenie, 1983.
- Lubaš, Władysław. *Polskie gadanie. Podstawowe cechy i funkcje potocznej odmiany polszczyzny*. Opole, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2003.
- Mâgkova, Elena Ŭ. „Problemy i perspektivy issledovaniâ èmocional'nogo znaèeniâ”. *Ázyk, soznanie, kommunikaciâ: Sbornik statej*, vyp. 11. Red. Viktoriâ V. Krasnyh, Andrej I. Izotov. Moskva, Dialog-MGU, 2000, s. 20–23.
- MAS – *Malyj akademièskij slovar'*. Red. Anastasiâ P. Evgen'eva. Moskva, Russkij ázyk, 1981–1984. Web. 15.03.2020. http://enc.biblioclub.ru/Encyclopedia/118_malyj_akademicheskij_slovar.
- Masleèkina, Svetlana V. „Vyraženie èmocij v ázyke i reèi”. *Vestnik Brânskogo gosudarstvennogo universiteta*, 3 (26), 2015, s. 231–236.
- Nelûbin, Lev L. *Oèerki po vvedeniû v ázykoznanie*. Moskva, Moskovskij gosudarstvennyj oblastnoj universitet, 2005.
- NKJR – Nacional'nyj korpus russkogo ázyka. Web. 17.02.2020. <http://www.ruscorpora.ru/new/>.
- Ožegov, Sergej I. *Slovar' russkogo ázyka*. Web. 15.02.2020. <https://slovarozhegova.ru/>.
- RSA – Karaulov, Ŭrij N. et al. *Russkij asociativnyj slovar'*. Tom I: *Ot stimula k reakcii*. Moskva, Izdatel'stvo AST, 2002.
- Šahovskij, Viktor I. *Lingvistièskaâ teoriâ èmocij*. Moskva, Gnozis, 2008.
- Savèenko, Aleksej N. „Ázyk i sistemy znakov”. *Voprosy ázykoznaniiâ*, 6, 1972, s. 21–32.
- Stepanov, Ŭrij S. *Osnovy obšego ázykoznaniiâ*. Moskva, Prosvešenie, 1975.
- Vežbickaâ, Anna. *Semantièskie universalii i bazisnye koncepty*. Moskva, Ázyki slavânskikh kul'tur, 2011.
- ZEPJR – Kolbeneva, Marina G., Ŭrij I. Aleksandrov. *Organy èuvstv, èmocii i prilagatel'nye russkogo ázyka. Lingvo-psihologièskij slovar'*. Moskva, Ázyki slavânskikh kul'tur, 2010.
- Zvegincev, Vladimir A. *Semasiologiâ*. Moskva, Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 1957.